

Ових летњих дана обележићемо шест векова од почетка изградње манастира Манасије (Ресави), чувене по својој архитектури, фрескама и „Ресавској школи“ изузетно значајној за развој српског језика, писмености, књижевности и уметности

Ш Е С Т В Е К О В А М А Н А С Т

Првих година 15. века, деспот Стефан Лазаревић (1377–1427), настављајући традиције немањихких владара, подиже неколико манастира, од којих је Манасија на Ресави, код Деспотовца, постала центар културних догађања ондашње Србије. Он свесрдно прима калуђере, учене људе и уметнике, који са разних страна пристижу и траже уточиште у његовој земљи.

Манасија (Ресави) је један од најзначајнијих споменика српске средњовековне културе и припада такозваној „Моравској школи“. Градња манастира, са црквом посвећеном Светој тројници, отпочела је 1407. и трајала до 1418. године. У архитектонском смислу, манастирски комплекс састоји се из неколико целина. Са масивних зидова огромне тврђаве диже се једанаест кула, међу којима се високим, са северне стране, истиче „Деспотова кула“. Главни улаз је на западном делу и осигуран је двома кулама.

■ РАСКОШНЕ ФРЕСКЕ

Као петокуполна грађевина, Манасија је најсличнија Раваници, задужбини кнеза Лазара. Зидана је наизменичним ређањем камених тесаника везаних дебелим спојницама малтера без опеке, са аркадним украсима. По томе Манасија подсећа на споменике „Расшке школе“. Фасаде су јој „оживљене“ пиластрима, а певнице и апсиде украшене приспоњеним облим стубићима. Храм има два низа прозора са полукружним луковима. Пре оштећења, ту су биле бифоре са готичким преломљеним луковима, богато украшене пластичном декорацијом. У припрати је добро очуван камени украсени под, јединствен примерак те врсте у Србији, састављен од разнобојних (црвених, зелених, жућкастобелих) плочица.

Моћне зидине са једанаест кула, манастирска здања и архитектура цркве, са наглашеном вертикалом, дају цркви посебну елганцију, па Манасија уз Високе Дечане дели епитет највећих грађевина те врсте у средњовековној Србији.

Посебну вредност Манасије чини њен живопис (сликарство), који по лепоти спада међу најлепша, највећа и најзначајнија остварења средњовековне Србије. Константин Филозоф помиње да је деспот Стефан позивао најбоље мајсторе када је украшавао храм. Фреске, остареле и оштећене, и даље узбуђују раскошном лепотом. Истина, већи део живописа је пропао, али оно

ДУХОВНИ КУЛТУРНИ

МОРАВСКА ШКОЛА

Црква, смештена у средини манастирског дворишта, огромних димензија, сродна је неким репрезентативним црквама „Моравске школе“. Црква има основу правоугаоника са уписаним крстом у комбинацији са триконхосом. У наосу су четири слободна стуба који носе главну дванаестострану куполу (кубе), са једном великом и две мање апсиде с источне стране и са два конхама са бочних страна. У угловима цркве су четири мање осмоугаоне куполе. Са западне стране је припрата, тешко оштећена у експлозији у 18. веку. Срећом, очуван је под у мозаику, рађен од крупног разнобојног камена. Данашња припрата је већим делом дозидана.

што је остало сведочи да су га радили најталентованији мајстори епохе, највероватније доведени из Солуна. Током векова живопис у припрати је потпуно уништен, а у наосу у великој мери. Од првобитних 2.000 квадратних метара фресака, до данас је сачувано око 500.

Међу бројним фрескама посебно се истиче монументална киторска композиција на којој је приказан деспот Стефан, „Успење Пресвете Богородице“, „Свети ратници“, „Парабола о заблуделом сину“ и друге. Свете фигуре ликова Јеванђеља обучене су по „моди“ деспотовог времена. Ликови су индивидуализовани и као да представљају портрете савременика, живих су покрета, а сцене често пуне драматике. Зидно сликарство деспотових манастира на-

И Р А М А Н А С И Ј Е

И ЦЕНТАР

дахњује тзв. „палеолошка ренесанса“ (назив по династији Палеолога). У целини, живопис Манасије, са својим фигурама „грациозних ставова и снених израза, поетично и нежно, изведено у хармонији плавог азура и злата, својим богатством материје делује као увећана минијатура, иако неке фигуре премашују висину од три метра...“, оцењује Војислав Ј. Ђурић. Неки историчари уметности сматрају да се само Теофан Грк и Андреј Рубљов у Русији, у исто време, могу мерити лепотом свог сликарства са живописом Манасије.

Али, Манасија је значајна и као велики духовни и културни центар средњовековне Србије. Наиме, тек изграђени манастири Ресаве прихватили су групе монаха са југа. Сем ње, Доња Ресави имала је неколико мањих манастира, по игуману Филарету седам, који су имали сличну преписивачку делатност. Сматра се да је ктитор већине њих био деспот Стефан.

За књиге из Ресаве и њене преписивачко-преводилачке школе говорило се да су „добре, поуздане, добро изведене, да нема грешака у речима, слогу и акценту, да ресавски преписи уживају велики углед“.

Ресави је, у то време, превазилазила и сам Хиландар, па се њен утицај ширио ван граница средњовековне Србије. Због огромног значаја који је имала „Ресавска школа“ за развој нашег језика и писмености, библиотека у Деспотовцу и Народна библиотека Србије раде на отварању сталне изложбе из рукописа „Ресавске школе“ у просторима самог манастира. Као споменик кул-

КОНСТАНТИН ФИЛОЗОФ

„Ресавска школа“ обухватала је преписивачко-преводилачку делатност, којом је руководио Константин Филозоф, Бугарин, који се образовао у Трнову, а вероватно боравио у Цариграду и Светој Гори. После пропасти Бугарске (1393) он је пребегao у Србију, где је био нека врста професионалног учитеља и дипломате на двору деспота Стефана. Његово главно дело „Живот деспота Стефана Лазаревића“ (1433), које по начину приказивања историјских догађаја представља праву прекретницу у развоју старих српских биографија.

туре од изузетног значаја, Манасија је кандидат Србије за листу светске културне и природне баштине.

У доба када полуписмени владари на европским дворовима нису никаква реткост, кад се султан Мурат потписује отиском шаке умочене у црвено мастило (султанова „тугра“), деспот Стефан био је не само заштитник књижевника и преводаца, већ и њихов посленик. Деспот „многа писанија преведе од грчких писанија, више од других бивших пре њега“. Ту су, сем осталих, „Беседе“ Јована Златоустог, „Историја света“ Јована Зонаре, историја Константина Манастира. Преводиоци називају деспота „новим Манасом“, па се манастир Ресави, са књижевном и преводачком радионицом, назива Манасијом.

■ СЛОВО ЉУБВЕ

Најзнаменитији књижевни састав деспота Стефана је његова посланица „Слово љубве“, упућена брату Вуку и његовој властели, током трајања грађанског рата у Србији 1409. године. Та посланица је порука да љубав превазилази све друге људске врлине, па ће упркос рату који брат води против њега, он, српски деспот, свом брату, и браћи властелинској, опростити. Он им поручује да неће водити рат против њих и верује у братску љубав и блиско помирење. За узбудљив текст „Написа на косовском стубу“, у коме, „проговара сам камен“, тј. мртви јунаци изгинули на Косову (1389), сматра се да је дело деспота Стефана Лазаревића.

О смрти ктитора Манасије, деспота Стефана, постоји више бележика. Највернијом се сматра она која каже да је умро изненада „од капи“ 19. јула 1427. у селу Главници (данас Стојник) код Младеновца. Константин Филозоф, доје овој смрти и догађајима после ње, димензије елементарне несреће: „Када је са коња био скинут, био је у граду (Београду) наједанпут такав гром изненада, страшан какав никада нисмо чули, од кога часа и тама би у целом том крају, тако да се мислило да је ноћ, која се у залазак сунца мало просветлила. А ово је било у подне“.

У свести обичног човека, деспотова смрт доживљена је као смрт његове државе. Сахрањен је у раније припремљеној гробници у својој задужбини, манастиру Манасији. Српска држава, после смрти деспота Стефана, постојаће још само три деценије.

На културну мисију манастира Манасије данас подсећа манифестација „Дани српског преображења“, која се одржава средином августа у Манасији и Деспотовцу. То је прилика да најпознатији уметници из домена књижевности, сликарства, позоришта и музике покажу посетиоцима своја остварења. Тих дана се у манастирској цркви венчавају парови, у присуству бројних гостију. ■

Краман МИЛОШЕВИЋ